

O lacună în cercetările despre onomatopee de la noi e neglijarea indicării sistematice a termenilor de comparație vecini, pentru Moldova, în special, a paralelelor rutene, adesea extrem de instructive: un *tprru!* 'Haltruf für Pferde' (Želechowski, II, 978) se află, întocmai, la noi, ca și un *țiba!* 'marsch!' (zum Hunde) (*ibid.*, II, 1054); un *rilja!* 'Scheuruf f. Gänse' (I, 142) e identic cu *halea!* al nostru, etc. — În rut. *ts!* 'interj. pentru tăcere și mirare' (II, 990) se confundă, oarecum, rom. *st!* (cf. *pst!* *fst!*), indicând tăcerea, și *ts!* (*nts!* *fft!*), exprimând mirarea, precum în rut. *tfè!* *tfù!* *thù!* 'pfui!' (995) apare al nostru *tfè!* *tfì!* *tfù!* (interj. imitând sau însotind scuiparea), iar în rut. *tjò!* 'holla! lass doch!', *tjo-tjo!* 'interj. bei Bewunderung und Spott' (*ibid.*), *tiohù!* (996) avem pe *tjò!* *tihò!* (*tiohäl*) al nostru. — Rut. *tjo-tjo-tjo!* e și un 'Lockruf d. Hühner' (cf. *tiugu-tiugu!*), găina numindu-se în limba copiilor și: *tjutja* (*ibid.*). — Rom. *ceala!* și *cea bou!* apar în rut. *čala!* și *čabé!* (II, 1059).

V. Bogrea.

6.

O străveche formulă de exorcism în descântecele noastre.

Într'un descântec „de mătrici“ din colecția Bârlea (*Descântece, vrăji, farmece și desfaceri*, București 1924, p. 360), Maica Domnului e împlorată:

Să-i strângă [bolnavii] mătricile și rosurile
Din toate închieturile
Să le ducă
În pădurile cele întunecoasă,
Unde cocoșii negri nu cântă,
Vaca neagră nu rage,
Rădăcină nu se trage,
Foc nu se face:
Acolo se peie și să răspeie ...

În aceeași colecție, p. 365, într'un descântec „de bubă“, răul e trimis:

.... în loc necercetat,
Unde cocoșii negri nu cântă,
Unde oameni nu umblă:
În munjii Galareului.

Formula e bine cunoscută. Am citat-o după culegerea maramureșană, pentru că e una din cele mai nouă; dar o găsim pretutindeni :

Să te duci
Unde popă nu toacă,
Unde cocoș negru nu cântă,
Unde fata mare cosită nu' mpletește

sună un descântec din colecția de literatură populară a lui Păsculescu (p. 147); iar în vechea culegere a lui G. Dem. Teodorescu, lelele sunt invitate (p. 380) în acești termeni :

Voi, Elilor,
vă duceji în locuri depărtate,
în bală, trestiă, pustietate,
unde popa nu toacă,
fata nu joacă

La fel, în colecția, mai nouă decât acea a păr. Bârlea, *Mărgăritarele Banatului* (Timișoara [1925]), scoasă de Lucian Costin :

Duceji-vă în munji codri pustii,
În putrezile rădăcini,
Unde nu-i glas de cocoș,
Nici fluierătură de voinic. (p. 48).

Luați-vă și vă duceji,
Unde cal n'o călări,
Fată chica n'o' mpleți,
De Hristos n'o pomeni. (p. 49).

În zănoagă le duceă,
Unde cocoșul nu cântă,
Calul nu râncheză,
Și săcurea nu tăia,
Fata mare nu' mpletește,
Voinicul nu chioște. (p. 51).

Să te duci în munji pustii,
Unde om nu locuește,
Nici nu-i urmă de secure,
Nici glas de cocoș. (p. 56).

Sau, cu o coloratură specială :

Voi duceji-vă în codri pustii,
Unde vă așteaptă masa cu făclii.

Să te duci și pe jos în codrii pustii,
Că v'așteaptă mese întinse
Cu făclii aprinse (p. 53).

Să vă duceți
 În munți-strămuṇji,
 Că acolo vă așteaptă
 Cu mese'ntinse
 Cu făclii aprinse,
 Unde nu-i
 Nici tăietură de voinic
 Nici glas de fată mare (p. 56 sq.).

Și tot aşă, într'o altă colecție bănățeană de descântece (E. Hodoș, Sibiu 1912, p. 27):

Du-te'n văi și munți
 Cărunți,
 Acolo-s mese'ntinse
 Și făclii dalbe
 Aprinse.
 Și păhare scrise.
 Acolo să lăcuești
 Și să salăsluești!

Sau încă, într'o recentă colecție, mai puțin cunoscută, a păr. Bălășel (ed. „Ramuri“, I², 17 sq.):

Să se ducă în scorburi pârlite,
 În păduri îmbumbite,
 La fetele lui Ler împărat¹,
 Că-i adastă cu mese puse
 Și cu făclii aprinse,
 Să bea, să se veseliească,
 De trupul (cutăruia) să lipsească,
 Cocoșu'n prag a cântat

Ori (p. 40):

In ostroveala mărilor să te duci

Sau, mai precis:

In coadele² mărilor
 In rădăcinile pragurilor³,
 Unde popă nu toacă,
 Unde cocoși nu cântă,
 Unde câne nu latră

¹ E vorba de Iele, zise și „fetele lui Sandu“ (p. 130), obișnuit: *Sandru*. De remarcat, în special, epitetul: *Mironice*, ce li se dă (p. 131), împreună cu acela de „Diaconese“ și „Împărtășe“ (p. 132): să fie == emiroaice (cf. amiroană)? (Cf. însă: moroaice și mereonice din alte variante).

² Golf, săn, lagună.

³ Cataractă.

Ori (p. 77) :

Să te duci în munți,
La fetele lui Crai,
C'acolo sănt mese puse
Și făclii aprinse,
Acolo ține cina,
Acolo hodina . . .

Și, iarăși precizând (p. 101) :

In muntii cărunți,
La brazii mărunți,
Acolo să trăești,
Acolo să vacuești . . .

Sau, în slârșit (p. 110) :

In munții
Cudcudați . . .¹

Uneori, acele „locuri depărtate“ sau „neceritate“, acele „puștietăți“, etc., sănt precizate geografic : Duhurile rele sănt trimise „în Veneția“ (v. DR., I, 265, n. 2), care poate fi, totuși, apelativul *vineție* „cer“, sau „la Maroga“ (= Maroc ?)², unde le „așteaptă, cu mese 'ntinse, cu făclii aprinse și cu păhare pline“ (Teodorescu, p. 358). Sănt echivalente ale acelei *Anatolii*, care apare, de asemene în cântecele populare, cu timbrul acesta (v. DR., II, 431) :

Peste Nadolie,
Cea tară pustie . . .
Peste Nadolie,
Cele țări pustie . . .

Important e, însă, prin ce elemente de viață, cari le lipsesc se definesc acele locuri — și semnificativ, că, printre ele, figurează mai totdeauna *cocoșul*.

E o trăsătură, străveche a exorcismelor, aceasta.

In faimoasele Εὐχαὶ ἡτοι: ἐξορκισμοὶ πρὸς τοὺς πάσχοντας ὑπὸ δαιμόνων καὶ ἔκστην ἀσθέειαν, atribuit Sf. Vasilie-cel-Mare (Migne, *Patrologia Graeca*, XXXI, col. 1681), este o litanie, unde spiritul răul e îndreptat εἰς γῆν ἄνυδρον, ἔρημον, ἀγεώργητον, ἥν
Ἄνθρωπος οὐκ οἰκεῖ³, iar într'o euhή din Fritz Pradel (*Religionsge-*

¹ Aluzie la *cotcodăci*?

² Cf. înșă și sl. *maroga* 'Streif, Fleck', despre vaci (Miklosich. Et. Wb., cu trimitere la *Maura*). cum și *moroaca* = moroaica (Teodorescu, p. 365).

³ Cf. Bernhard Schmidt (Der böse Blick und ähnlicher Zauber im neu-griech. Volksgläuben, în *Neue Jahrbücher f. d. Klass. Altertum*, 1913, p. 610, n. 1), care compară: „ὅτον αἱ Ἑλαφοὶ τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν“ (cf.: „leșii și du-te în coarnele cerbilor“, într'un descântec din col. Tocilescu, I¹, 627).

schichtliche Versuche und Vorarbeiten, III, p. 268) durerea de cap e alungată de Mântuitorul pe un Munte, „unde câne nu latră și cocoș nu cântă“ (ὅπου κύνων οὐκ ὀλατεῖς τε ἀλέκτωρ οὐ φωνεῖ).

Formula e însă și mai veche, putând fi urmărită până în sec. al II-lea al erei creștine, de când datează placa de plumb pe la Amorgos, pe care e scrisă o *defixio* la adresa Demetrei (v. Homolle, în *Bulletin de Correspondance hellénique*, XXV [1901], p. 414).

Această trimitere a duhurilor necurate în pustii și secrete locuri, unde nu se pomenește „tipenie de om“, concordă perfect cu psihologia și formulele exorcizării și izgonirii dracului însuși (cf. *ducă-se pe pustii*, ca nume al dracului și al epilepsiei). R. Wünsch a adunat, subtitlul de *Zur Geisterbannung im Altertum* (în „Festschrift zur Jahrhundertfeier der Universität zu Breslau“, Berlin, 1911, pp. 9—32), o sumă de exemple de formule conjuratorii. Conjurate cu formule ca: ἔξελθε, ἀναχώρε, tolle te, exi, abi, etc., după ce și-au îndeplinit „chemarea“, spiritele sănt „liberate“ (*ἀπολύεν*) și lăsate să se întoarcă — ori chiar expediate — la domiciliul lor natural, prin formulele: χώρε εἰς τοὺς ἴδιους τόπους δόμονδε, εἰς τὰ ἴδια βασιλεία, — înțelegându-se sau numindu-se Tartarul¹ ori Pământul —, ori să intre în anumite animale, „Seelentiere“, în care obișnuiesc a locuī, precum: capra, corbul, porcul².

Mai rămâne însă o chestie de lămurit: de ce „cocoș negru“ (cf. *cocoș-gaiu*, „năzdrăvan“)?

Lucrul se explică foarte ușor prin aceea că, în descântece (*ἐπῳδαί, incantamenta*), e vorba, în mod firesc, de cocoșul *infernal*, consacrat Persefonei, deci de cocoșul *negru*, iar nu de cocoșul *roș*, care se pune pe edificii, simbolizând focul (fulger sau incendiu),

¹ Cf. ἐπε ποδ' Αἰδαν s. τῷ Τάπταρον (Plutarch, *Moralia*, p. 241 A; Suidas. Εὑρώραν, p. 643). — Exact așă, în col. Costin (p. 49): „Eu pe tine [ceas slab] te iau și te trag *In mijlocu pământului...* Unde om viu n'o locuī, Nicu mine n'o vorbi...“.

² Cf. ἐς αἴγας, κατ' αἴγας ἄγριας, ἐς κόρακας, etc. — Relativ la aceste din urmă, trebuie să observăm, pe de o parte, explicația dată de Kukules, în legătură cu expresia lat. *corvorum offa* (aluzie la soarta spânzuraților), iar, pe alta, sensul atenuat de „envoyer promener“ al derivatului *σκορακίσειν* (cf. și eufemisticul *ἐς μακαπλαν*). — și germ. *vogelfrei* înseamnă, nu „frei wie der Vogel“, ci: „frei für den Vogel“, prin aluzie la corpul osânditului, devenit după executare prada păsărilor (cf. R. Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, pp. 96 și 146).

de care trebuie să apere clădirea. Credința în puterea antidemocratică, apărătoare, a cântatului cocoșilor, vestind ivirea luminii neprielnice duhurilor rele, să, în ambele cazuri, la temelia acestor manifestări: de la sarcophagele din sec. al IV-lea până la columnele comemorative din Bavaria superioară de azi, unde apare încă celticul „Gockel”¹, *gallus gallicus* veghiiază neadormit asupra destinelor umanității. De aceea nu ne putem mira când îl vedem că apare, în exact aceeași legătură simbolică din descântecele noastre și străvechile formule magice elene, în cutare. „chanson de geste“ francez (*Huon de Bordeaux*, v. 2890 sqq.):

Sauvages teres trova Hues asés;
Par Femenie est outre trespassés:
C'est une tere ū moult a pouretés:
Solaus n'i luist, feme n'i puet porter,
Ciens n'i aboie, ne kos n'i puet canter,

In sfârșit, în ce privește, aşă-zicând, tehnica intervenției cocoșului în descântece, adăugim, ca piese de demonstrație, următoarele pasagii din colecția Bălășel, care ni se par deosebit de instructive (pp. 104—5):

*Taci, cocoș, din cântat
Și cioban din chiuít,
Să i treacă [cutăruia] de obrintit.*
• • • • •
*Intr'o padure neagră
Zbiară o oaie neagră
Și latră un câne negru,
Și chiotește un păcurar negru.
Tacă oaia din zbierat
Și cânele din lătrat
Și păcuraru din chioit
Trecu și [cutăruia] de obrintit.*
• • • • •
*Cocoșii cântără,
Porcii se sculară,
Câinii lătrără.
Venin de la [cutare] mâncără;
Iar [cutare] rămase curat
Și ușurat.*

V. Bogrea.

¹ V., în special cap. *Hellenisches im Christentum* din Ed. Stemplinger, *Die Ewigkeit der Antike*, Leipzig, 1924, p. 148.